

Els darrers anys de la vida d'un gran autor burgès, a través dels seus dietaris

El gran escriptor liberal hongarès Sándor Márai (1900, Kassa, antiga Hongria - 1989, San Diego, Califòrnia) va reivindicar la figura del burgès, ja de jove. A 34 anys va escriure un impressionant llibre autobiogràfic que la glorificava des del títol *Confessions d'un burgès*.

Aquells anys 30 desconeixia que aquesta reivindicació l'hauria de mantenir anys i panys per utilitzar-la com a crit de revolta contra el comunisme, contra la dictadura imperialista soviètica, colonitzadora d'Hongria i de tots els països de l'Est, una dictadura que el va obligar a viure a l'exili, i morir-hi.

L'any 1948, quatre anys després de l'entrada dels tancs soviètics a Hongria, va deixar el seu país camí de l'exili. L'any 1970, ja establert als Estats Units, va enllestir la crònica d'aquesta ocupació, *Terra, terra!*, i aquí escrivia: "Jo era un burgès –certament, caricaturesc– i en sóc encara, fins i tot envellit i a l'exili. Ser burgès no ha estat mai per a mi una situació de classe, sinó una vocació. Fruit de la cultura occidental contemporània, el burgès és la millor creació de l'home."

A banda de les seves novel·les, poesies i obres de teatre, l'autor omplia un dietari de reflexions sobre l'ofici d'escriure, i l'ofici de viure. Els corresponents als darrers sis anys de la seva vida, els traduirà a final de novembre l'Editorial Empúries, en coedició amb Salamandra, amb el títol *Dietaris 1984-1989*.

Aquests anys 80, Hongria era encara una dictadura sotmesa a l'imperi soviètic. Com el primer dia, doncs, havia de reivindicar als dietaris la figura del burgès, la vocació de burgès.

29 de febrer de 1984. Un diari de la ciutat hongaresa de Győr, anota Márai, li dedica un llarg article i el presenta

El Sándor Márai més íntim podrà ser conegut i apreciat gràcies a la traducció dels seus darrers dietaris, els que va escriure entre el 1984 i el 1989, l'any del seu suïcidi, a Califòrnia. L'ofici de viure i d'escriure, i també el de morir, ocupen la major part de les anotacions.

com el darrer representant de l'extingit món burgès, de qui les generacions joves no coneixen ni tan sols el nom.

Lògic, no? La seva obra hi era prohibida.

L'article, comenta Márai, es pregunta si l'escriptor encara creu que la burgesia representa l'impuls del progrés i el desenvolupament.

Des de la intimitat del dietari –no podia ni tan sols publicar, cas que s'hi hagués volgut avenir, una carta a la premsa hongaresa– li contesta, i li contesta amb un sí rotund, que raona: "La forma de vida i l'esperit burgesos són encara avui, com sempre des de l'edat mitjana, el catalitzador que dóna impuls al progrés i al desenvolupament fins i tot entre les masses."

I el 18 de gener del 1985 conclou amb aquesta nota: "A Hongria, encara avui molta gent no sap que ser 'burgès' era

una vocació, mentre que la classe mitjana només era una aliança d'interessos."

El lector català, a diferència dels nostres veïns espanyols, francesos i italians, no pot llegir ni les *Confessions d'un burgès* ni *Terra, terra!*, tot i la popularitat assolida per l'autor a casa nostra gràcies a la traduccions d'una part important de la seva obra narrativa: *L'última trobada*, *La història d'Eszter*, *Divorci a Buda*, *L'amant de Bolzano*, *La dona justa...* No podia, doncs, copsar la magnitud del personatge, un dels grans humanistes europeus del segle XX, comparable i, en tants aspectes, semblant, a un Stefan Zweig.

Ara, però tindrà oportunitat de descobrir aquest gegant intel·lectual gràcies a la publicació d'una part dels seus dietaris, els darrers, els que van ser destinats a preparar-se davant la mort. Primer, la mort de la seva dona, Lola, i després la seva, que accelera amb el suïcidi per no trobar-se obligat a viure en una residència, fora de casa.

La relació de compenetració amb Lola és colpidora. Com ho són les pàgines on parla d'ella i de la relació mútua. Van viure plegats 62 anys i vuit mesos, compta l'escriptor. Lola ja figura, de forma destacada, en el seu primer llibre de memòries.

Davant de la vellesa, i vidu, l'escriptor decideix que és millor estar sol amb un mateix que estar sol en societat. "Ara fa més d'un any –anota el 10 de febrer del 1987– que visc sol en la meua solitud. No és fàcil, i no es pot dir que sigui 'vida', però és més suportable que la solitud en societat."

Els dietaris d'un gran escriptor.

Sap, l'autor, que aquells dietaris seran publicats algun dia, com va publicant els anteriors, i, per tant, ha d'evitar dues coses immorals, en un gran autor: l'exhibició de la vanitat i l'avorriment, coses que acostumen a anar lligades.

Podia expressar els seus sentiments, evidentment, i expressar el seu sentiment més íntim envers la persona amb la qual va compartir la seva vida, però sempre havia d'acompanyar-los d'una reflexió de pes, sincera i honesta, i, si era possible, enginyosa, prudentment enginyosa, mai excessivament brillant.

Les lectures, més ben dit, les relectures, ocupen una part important de la jornada de l'escriptor. Els autors de

segona fila que escriuen un dietari es limiten a fer-ne exhibició, a través de les citacions. Sándor Márai no hi cau mai. Ni es limita a reproduir extractes, ni tampoc a manifestar admiracions o menyspreus, cosa que és a l'abast de qualsevol creador i crític, fins i tot el més mediocre.

El darrer autor que llegeix és l'hongarès Gyula Krúdy (1878-1933). En cap moment no deixa de llegir els novel·listes, poetes i cronistes hongaresos, ni les traduccions a l'hongarès dels clàssics de la literatura universal.

S'ha negat a adoptar la llengua del país que l'ha acollit i fins i tot li ha donat una nacionalitat nova. Si els escriptors exiliats es desprenen de la llengua materna i miren d'escriure en una altra d'estranya, anota el 20 de febrer de 1984 [vegeu les pàgines següents], tallen el cordó umbilical que els uneix a la llengua que els dona vida i alimenta la seva consciència i el seu talent d'escriptors.

La nota següent confirma que manté intacte el cordó umbilical: "Cada nit, abans d'apagar el llum, poemes hongaresos del segle XVI. Tot seguit, i per acabar, alguns poemes de Gyula Juhász. El poeta maniacodepressiu a voltes té estrofes com les d'Endre Adyi, però els seus poemes, grans i purs, són noblement 'hongaresos'."

Gyula Juhász (1883-1937) i Endre Ady (1877-1919) són dos dels poetes més destacats de la literatura hongaresa.

Els canvis a Hongria. El dietari ara traduït constata els intents, dels mesos anteriors a la caiguda del mur de Berlín, de suavitzar el règim comunista hongarès.

Sándor Márai jutja així l'operació: "El canvi de guàrdia és el pretext d'un comunista per apartar un altre comunista i salvar així el sistema. Però el comunisme ha fracassat i no és el sistema el que volen salvar, sinó el botí" (24 de juliol de 1988).

El truquen d'un diari hongarès de Califòrnia per parlar dels canvis. Comenta: "Han acomiadat Kádár i ocupa el seu lloc un altre comunista que promet conduir el comunisme per un altre camí, ja que l'anterior ha fet fallida. Parlen d'un canvi de guàrdia. El més correcte seria dir-ho tal com anomenen

Sándor Márai (1900-1989) ens ha deixat una obra immensa. Redescobert a Europa després de la seva mort, va patir un exili de quaranta anys.

el *recycling* a Budapest: 'remenar la merda'."

El 25 d'abril del 1988 anota que l'Associació d'Escriptors hongaresa li demana que torni a casa i que li volen fer un monument, i això li provoca aquest comentari: "El destí comú de tots els monuments: que els gossos s'hi pixin al peu."

Poc abans, tres editorials li envien ofertes de contracte, però es nega a tota publicació "mentre l'exèrcit d'ocupació rus continuï al país" i, si es retira, "encara s'hi haurien de convocar eleccions democràtiques i lliures sota

control internacional." No hi serà a temps.

Les seves obres seran redescobertes a l'Hongria democràtica, pòstumament. El mur de Berlín cau l'any del seu suïcidi, però vuit mesos més tard.

La darrera anotació del seu dietari és del 15 de gener del 1989. És aquesta: "Espero l'ordre d'incorporació a files; no estic impacient, però tampoc no ho vull ajornar. Ha arribat l'hora." Feia quaranta anys que els Márai havien hagut de deixar Hongria.

Lluís Bonada